

เทศน์โปรดคุณแพพวง วรณะกุล ณ วัดป่าบ้านตาด
เมื่อวันที่ ๙ กุมภาพันธ์ พุทธศักราช ๒๕๑๙

จิตตานุปัสสนา

“จิต” “ธรรม”

จิตที่หิวธรรมและอิมธรรม ผิดกับความหิวและอิมในสิ่งทั้งหลาย

คำว่า “หิวธรรม” นี้เรามาแยกออกพูด จิตมีความรักใคร่ชอบใจพอใจในธรรม อ่านธรรมฟังธรรมปฏิบัติธรรมไม่เบื่อหน่ายจิตจาง จิตมีความดูดดื่มอยู่กับธรรมมากน้อย เพียงไร ย่อมมีความสุขมากน้อยเพียงนั้น ไม่เหมือนความดูดดื่มกับสิ่งอื่นๆ มี รูป เสียง กลิ่น รส เป็นต้น ซึ่งมีเคลือบแฝงกันไป และอย่างหลังนี้มีทุกข์สอดแทรกกลับไปด้วยเสมอ

ความ “อิมธรรม” ตั้งแต่เริ่มแรกปฏิบัติบำเพ็ญ ท่านเรียกว่า “ปิติ” คือความอิมใจ ปิตินี้จะมีไปเรื่อยๆ ตามขั้นแห่งธรรม ถ้าทำจิตใจให้ละเอียด ปิตีก็ละเอียด จิตใจหยาบคือยังหยาบอยู่ ปิติแสดงขึ้นก็หยาบ บางรายและบางครั้งท่านก็เรียก “อุพเพคาปิติ” คือเกิดปิติอย่างผาดโผนก็มี อันนี้ก็ขึ้นอยู่กับนิสัยเป็นรายๆ ไป ไม่ใช่จะปรุงแต่งให้เป็นดั่งนั้นได้

การแนะนำสั่งสอนบรรดาท่านผู้มาอบรมศึกษาไม่ว่าพระไม่ว่าฆราวาส มีความมุ่งหวังอย่างเต็มใจ อยากให้ได้ อยากให้เห็น อยากให้รู้ในธรรมทั้งหลาย เพราะความรู้ความเห็นความได้ธรรม ผิดกับความรู้ความเห็นความได้สิ่งอื่นใดในโลก ฉะนั้นเวลาครูบาอาจารย์ท่านแสดงธรรม ยิ่งแสดงธรรมขั้นสูงเท่าไร ลักษณะสุมเสียงและเนื้อธรรมจะมีความเข้มข้นขึ้นเป็นลำดับๆ จนถึงกับอาจคิดได้ว่าท่านอาจมีโทสะ หรือมีอะไรในทำนองนั้น ขณะได้ยินสุมเสียงและเนื้อธรรมเข้มข้นมากๆ ความจริงแล้วเพราะความอยากให้รู้ อยากให้เห็นเป็นพลังอันหนึ่งเหมือนกัน ที่ให้แสดงออกมาด้วยความเข้มข้นนั้น ท่านแสดงออกมาจากจิตใจที่มีความมุ่งมั่น มีความหวังต่อบรรดาท่านผู้ฟังทั้งหลาย และถอดออกมาจากความจริงที่รับรู้ได้เห็นอยู่แล้วประจักษ์ใจ ไม่ต้องไปคว้าเอามาจากที่ใด ไม่ว่าฝ่ายเหตุและฝ่ายผล เป็นสิ่งที่สมบูรณ์อยู่กับใจที่รับรู้ได้เห็นจากการบำเพ็ญมาแล้วทั้งนั้น

การรู้การเห็นซึ่งเป็นผลของการปฏิบัติจากหลักธรรมชาติ เป็นสิ่งที่เปิดเผยอยู่กับใจตลอดเวลา ไม่มีความปิดบังลึกลับแม้แต่วินาทีหนึ่ง เป็นสิ่งที่เปิดเผยอยู่ตามความจริงของตน

ทุก ๆ สภาวะธรรม ไม่ว่าจะภายในร่างกายและจิตใจ ตลอดจนกิจการภายนอก เป็นสิ่งที่มีอยู่ตามหลักธรรมชาติของตน และรู้ได้ตามหลักธรรมชาติของจิตที่ได้รับการอบรมมาจนพอตัวแล้ว

แต่ความลุ่มหลง ที่จะไปติดอยู่ในสิ่งต่าง ๆ ของผู้ไม่ได้รับการฝึกฝนอบรมมาก่อน หรือเคยอบรมแต่ยังไม่สมบูรณ์ จึงมักหลงและติดได้ไม่เลือกกาลสถานที่ ที่ใจมีความคิด ความปรองดองได้ สำคัญมั่นหมายได้ รักได้ ชังได้ เกลียดได้ โกรธได้ ทุกกาลสถานที่และ อิริยาบถต่าง ๆ เพราะสิ่งที่จิตไปคิดไปเกี่ยวข้อง ก็เป็นของที่มีอยู่ตามธรรมชาติของตน สิ่ง ที่คิดที่ปรองดองขึ้นมาภายในจิตใจ ก็ปรองดองออกจากสิ่งที่มีอยู่ ต่างอันต่างมีอยู่ด้วยกันจึงคิดได้ติดได้ด้วยกัน

ท่านว่า “ธรรม” นั้นเปิดเผยอยู่ตลอดเวลา นอกจากสติปัญญาของเรายังไม่สามารถที่จะทราบความจริงนั้นได้ แม้สิ่งนั้น ๆ จะเปิดเผยความจริงนั้นออกมาตลอดเวลา หน้าที่ สิ่งเหล่านั้นเราจะพึงทราบได้ด้วยอำนาจของสติปัญญานี้เท่านั้น ฉะนั้นใจของปุถุชน เราจึงมักเป็นลักษณะลุ่ม ๆ ดอน ๆ อยู่เสมอ วันนี้ภาวนาเป็นอย่างนี้ แต่วันนั้นเป็นอย่างนั้น ไม่สม่ำเสมอ บางวันไม่รู้เรื่องอะไรเลย บางวันใจมีความสว่างไสว บางวันมีความสงบเย็นใจ เพราะจิตชั้นนี้เป็นลุ่ม ๆ ดอน ๆ ยังไม่สม่ำเสมอ เรียกว่า “ตั้งตัวยังไม่ได้” จึงต้องมีได้บ้าง เสียบ้างเป็นธรรมดา

อย่างไรก็ตามเราไม่ต้องเสียอกเสียใจกับการได้การเสียเหล่านี้ เพราะเป็นการเริ่มแรก จิตของเรายังตั้งตัวไม่ได้แน่นอน หรือยังเกาะธรรมไม่ได้ถนัด ก็เป็นอย่างนี้เหมือนกัน แม้ครูอาจารย์ที่สั่งสอนพวกเราก่อนก็เคยเป็นอย่างนั้นมาแล้ว ไม่ใช่ปุบปับก็จะตั้งเนื้อตั้งตัวได้ปัจจุบันทันที แล้วเป็นครูสอนโลกได้ดีเต็มภูมิจิตภูมิธรรมถ่ายเดียว ต้องผ่านความล้ม ลุกคลุกคลานมาด้วยกันแทบทั้งนั้น

คิดดู พระพุทธเจ้าก็ทรงบำเพ็ญด้วยความลำบากอย่างยิ่งอยู่ถึง ๖ พรรษา ชนิดเอาจริงเอาจังเอาเป็นเอาตายเข้าว่า ที่เรียกว่า “ตกนรกทั้งเป็น” ด้วยความอุตสาหะพยายาม ตะเกียกตะกายทุกด้านทุกทาง ซึ่งล้วนแต่เป็นความทุกข์เพราะความเพียรทั้งนั้นตลอดเวลา ๖ ปี จะไม่เรียกว่าลำบากลำบากได้อย่างไร ขนาดสลบไหลไปก็มี พวกเราก็เป็นลูกศิษย์ท่าน มีความหนาบางต่างกันตามจริตนิสัยหรืออุปนิสัยของแต่ละคน เช่นเดียวกับน้ำในพื้นดิน

ในพื้นดินนี้ น้ำมีอยู่ ชุดลงไปก็เจอ เป็นแต่ลึกตื้นต่างกัน บางแห่งชุดลงไปไม่กี่เมตร ก็เจอน้ำ บางแห่งชุดลงไปเสียจนลึกแสนลึกถึงเจอน้ำก็มี เรื่องเจอน้ำนั้นต้องเจอเพราะแผ่นดินนี้เต็มไปด้วยน้ำทำไมจะไม่เจอ ถ้าชุดไม่หยุดก่อนที่จะถึงน้ำ !

ความเพียรเพื่อเจอรรถเจอธรรมก็เช่นเดียวกัน ต้องเจอโดยไม่ต้องสงสัย เพราะธรรมมีอยู่ตลอดเวลา “อกาลโก” เรื่องความจริงมีอยู่ เป็นแต่สติปัญญาของเราอาจรู้ได้เพียงเท่านั้น ซึ่งต่างกันเกี่ยวกับ “อุปนิสัย” การปฏิบัติจึงมียากมีง่าย มีช้ามีเร็ว ต่างกัน ดังที่ท่านสอนไว้ว่า

“ทุกขาปฏิบัติ ทนธาภิญญา” ทั้งปฏิบัติลำบาก ทั้งรู้ได้ช้า นี่ประเภทหนึ่ง

“ทุกขาปฏิบัติ ขิปปาภิญญา” ปฏิบัติลำบาก แต่รู้ได้เร็ว นี่ประเภทหนึ่ง

“สุขาปฏิบัติ ขิปปาภิญญา” ทั้งปฏิบัติสะดวก ทั้งรู้ได้เร็ว นี่ประเภทหนึ่ง

“สุขาปฏิบัติ ทนธาภิญญา” ปฏิบัติสะดวก แต่รู้ได้ช้า นี่ประเภทหนึ่ง

นี่เป็นพื้นฐานแห่งอุปนิสัยของสัตว์โลกผู้จะควรบรรลุนิพพานทั้งหลาย ซึ่งจะต้องเป็นไปตามธรรมสี่ประการนี้อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ เป็นแต่เพียงไม่ทราบว่ารายใดจะเข้าในลักษณะใดแห่งการปฏิบัติและรู้ธรรมตามปฏิปทาสี่นี้ เราเองก็น่าจะอยู่ในข่ายแห่งปฏิปทาทั้ง ๔ นี้อย่างใดอย่างหนึ่ง

แต่จะเป็นประการใดก็ตาม ก็เป็นหน้าที่ของเราควรประพฤติปฏิบัติ ตะเกียกตะกายไปตามความสามารถและวาสนาของตน เพราะไม่ใช่ “อภัพบุคคล” ถ้าเราอยู่ประเภทที่ว่า “ตาน้ำอยู่ลึก” ก็ต้องขุดลงไปจนถึงน้ำ ถ้าอยู่ในประเภท “ตาน้ำตื้น” เราก็คงขุดได้สะดวกและเจอน้ำเร็ว นาน !

เรื่องสังขธรรมนั้นนะมีอยู่เต็มๆ รู้ได้เห็นได้ด้วยตาด้วยใจธรรมตาอย่างชัดเจน แต่ความรู้ความเข้าใจ ความสามารถของสติปัญญา อาจมีกำลังยังไม่พอ ซึ่งกว่าจะพอให้ขุดค้นสังขธรรม คือความจริงนี้ขึ้นมาอย่างเปิดเผยและประจักษ์ภายในเวลาอันสมควร จึงต้องอาศัยความพยายาม แต่สำคัญที่ความพากเพียรพยายามเป็นเครื่องหนุน

เราอย่าท้อถอย นี่เป็นทางของนักปราชญ์ เป็นทางแห่งความพันทุกข์ไปโดยลำดับ ไม่ใช่ทางอับเฉาเบาปัญญาหรือตกรอก เป็นทางที่จะพุงเราให้มีความเจริญรุ่งเรืองโดยลำดับ การปฏิบัติเราอย่าไปคาดวันนั้น เดือนนี้ ปีนี้ ซึ่งจะทำให้เรามีความท้อถอยอ่อนแอหัวใจ แล้วหมดกำลังใจไปด้วย

เมื่อหมดกำลังใจเสียอย่างเดียว ความพากเพียรโดยวิธีต่างๆ นั้นจะลดลงไปโดยลำดับ จนกระทั่งไม่มีความพากเพียรเอาเลยซึ่งไม่ใช่ของดี พึงระมัดระวังเรื่องความคิดที่จะเป็นภัยต่อการดำเนินของตน!

เราตั้งหน้าเข้าสู่แนวรบด้วยกันอยู่แล้ว ตั้งหน้าจะถอยถอนสิ่งที่เป็นข้าศึกอยู่แล้วด้วยกัน ทำไมเราจะเป็นคนนอกบัญชีไปได้ บัญชีมีอยู่กับการกระทำของเราอยู่แล้วเวลานี้ บัญชีเพื่อความรู้อย่างแท้จริง เพื่อความปลดปล่อยทุกข์ไปโดยลำดับๆ อยู่กับการกระทำของเราซึ่งกระทำอยู่ทุกวันทุกเวลา เราเองจะเป็นผู้รับรอง หรือเป็นผู้ประกันตัวของเรา โดยอาศัยธรรมของพระพุทธเจ้ามาเป็นเครื่องมือพิสูจน์หรือชุดค้น

ท่านได้มอบให้แล้ว เป็นหน้าที่ของเราจะเข้าสู่แนวรบ เมื่อได้อาวุธแล้วก็ไม่ใช่หน้าที่ของผู้อื่นใด ที่จะทำหน้าที่ในการรบด้วยเครื่องมือที่ได้รับมาแล้วนั้น ทุกข์เพียงไรก็ให้ทราบ ทุกข์เพราะความเพียรไม่ใช่ทุกข์ที่ไร้ประโยชน์ ไม่ใช่ทุกข์ที่ทรمانอย่างการเจ็บไข้ได้ป่วย ซึ่งไม่มีประโยชน์อะไรสำหรับผู้ที่ไม่พิจารณาให้เป็นอรรถเป็นธรรม นี่เราพิจารณาเป็นอรรถเป็นธรรมอยู่แล้ว ทุกข์จะเกิดขึ้นมากน้อย ก็ให้ทราบไปในตัวว่านี่คือสังขาร ซึ่งเป็น “หินลับสติปัญญา” ให้คมกล้าไปกับความเพียรของเรา

คนมีความเพียร คนมีสติปัญญา ย่อมจะทราบเรื่องต่างๆ ที่ปรากฏขึ้นกับตัวได้เป็นอย่างดีดีมีทุกขสังข เป็นต้น เราอย่าไปท้อถอยในเรื่องความทุกข์ อย่าไปอ่อนใจในเรื่องความทุกข์ การอ่อนใจในเรื่องความทุกข์ คือการอ่อนใจต่อการประพฤติปฏิบัติ คือความอ่อนใจต่อทางดำเนินเพื่อความพ้นทุกข์ของตน ซึ่งไม่ใช่ของดีเลย

ทุกข์มากทุกข์น้อยในขณะปฏิบัติ เป็นหน้าที่ของสติ ปัญญา ศรัทธา ความเพียร หรือกำลังวังชาของเราจะชุดค้น เพื่อเห็นความจริงของทุกข์ทุกด้าน จะเกิดในด้านใดส่วนใดของอวัยวะ หรือจะเกิดขึ้นภายในจิต ก็เรียกว่า “ทุกข์” เช่นเดียวกัน สิ่งเหล่านี้จะเห็นจริงเห็นแจ้งกันด้วยสติปัญญา ศรัทธา ความเพียรของเราเท่านั้น ไม่มีอย่างอื่นที่จะชุดค้นความจริงที่มีอยู่นี้ให้เห็นได้อย่างประจักษ์ใจจนกระทั่งปล่อยวางกันได้ เรียกว่า “หมดคดีเกี่ยวข้องกัน” ที่จะพาเราให้หมุนเวียนเกิดตาย ซึ่งเป็นเหมือนหลุมถ่านเพลิงเผาผลาญสัตว์

ครูบาอาจารย์ที่พาดำเนิน และที่ดำเนินมาแล้วมาสอนพวกเรา องค์ไหนที่ปรากฏชื่อลือนามว่าเป็นที่เคารพนับถือของประชาชนพระเถรมาก ๆ รู้สึกว่าท่านจะเป็น “พระที่เดินตาย” มาแล้วด้วยกัน ไม่ใช่ค่อยๆ ทำความเพียรธรรมดา แล้วรู้ขึ้นมาเป็นครูเป็นอาจารย์ของบรรดาลูกศิษย์ทั้งหลาย ควรเรียกได้ว่า “เป็นอาจารย์เดินตายมาแล้ว” ด้วยกันแทบทั้งนั้น

องค์ท่านเองมีแต่บาตร บาตรก็มีแต่บาตรเปล่าๆ ผ้าสามผืนเป็นไตรจีวร คือสบง จีวร สังฆาฏิ และผ้าอาบน้ำเท่านั้น ความที่ไม่มีอะไรเป็นของของตัว ต้องอาศัยคนอื่น

ทุกชิ้นทุกอันเช่นนี้ จะหาความสะดวกความสบายมาจากไหน เพราะเรื่องของพระจะต้องเป็นผู้สม่าเสมอ เป็นผู้อดผู้ทน จะหิวกระหาย จะลำบากลำบากแคไหน ต้องอดต้องทนเต็มความสามารถ ด้วยความพากเพียรแห่งสมณะ หรือแห่ง “ศากยบุตร” หรือ “ลูกตถาคต” เพื่ออรรถเพื่อธรรมที่ตนมุ่งหวังเป็นสำคัญกว่าสิ่งอื่นใด

เวลาทำความเพียรก็ไปทุกข้ออยู่กับความเพียร การแก้กิเลส สู้กันกับกิเลสประเภทต่างๆ เพราะกิเลสบางประเภทนั้นผาดโผนมาก เนื่องจากเคยอยู่บนหัวใจของเรามา การที่จะกดเขาลงอยู่ใต้อำนาจนั้นย่อมเป็นของลำบากไม่ใช่น้อย แม้เราเองก็ยังไม่อยากจะปลดปล่อยเขาอีกด้วย ความรู้สึกบางเวลาแทรกขึ้นมาว่า “เขาดีอยู่แล้ว” บ้างว่า “เขาก็คือเรานั้นเอง” บ้าง “ความขี้เกียจ” ก็คือเรานั้นเองบ้าง “เห็นจะไปไม่ไหว” ก็คือเรานั้นเอง บ้าง “พักผ่อนนอนหลับให้สบาย” ก็คือเรานั้นเองบ้าง “ทอดธุระเสียบ้าง” “วาทสนาน้อย ค่อยเป็นค่อยไปเถอะ” ก็คือเราบ้าง หลากๆ อย่างบวกกันเข้า แทนที่จะเป็นความเพียรเพื่อแก้กิเลส เลยกลายเป็นเรื่อง “พอกพูนกิเลส” โดยเจ้าตัวไม่รู้ตัว เพราะฉะนั้นในการประกอบความเพียรในทำต่างๆ เช่น ในทำยืน ทำเดิน ทำนั่ง หรือทำนอน จึงเป็นความลำบากไปตามกัน

คำว่า “ทำนอน” ไม่ใช่นอนหลับ ทำนอนคือทำทำความเพียรของผู้ปฏิบัติธรรม เช่นเดียวกับทำยืน ทำเดิน ทำนั่ง นั่นเอง บางจริตนิสัยชอบนอนก็มี แต่ไม่หลับ นอนพิจารณาอยู่อย่างนั้นเช่นเดียวกับนั่งพิจารณา ท่านจึงเรียกว่า “จริตนิสัยต่างกัน” ชอบภาวนาดี เวลานอน เวลานั่ง เวลายืน เวลาเดิน ต่างกันอย่างนี้ตามจริตนิสัย และความพากเพียรทุกประเภทเป็นเรื่องที่จะถอดถอนกิเลส ขุดค้นกิเลสออกจากใจของตน จะเป็นเรื่องง่าย ๆ เบา ๆ สบาย ๆ ได้อย่างไร ต้องลำบาก เพราะความรักก็เหนียว ความเกลียดก็เหนียว ความโกรธก็เหนียว ขึ้นชื่อว่า “กิเลส” แล้วเหนียวแน่น และฝังหยั่งลึกลงถึงชั่วหัวใจนั้นแล

เราจะถอดถอนได้ง่าย ๆ เมื่อไร และเคยฝังมากก็ปักก็กลบ ฝังอยู่ที่หัวใจของสัตว์โลกนะ การถอดถอนสิ่งที่ฝังจมลึกอย่างนี้ต้องเป็นของยาก เป็นภาระอันหนักไม่ใช่น้อย เมื่อเป็นภาระอันหนัก ความทุกข์เพราะความเพียรก็ต้องมาก ไม่ว่าจะแก้กิเลสประเภทใดก็ตาม มันออกมาจากรากเหง้าค้ำมูลของมันคือหัวใจ ฝังอย่างลึกด้วยกันทั้งนั้น เพราะฝังจมกันมานาน เราต้องใช้ความพยายามเต็มที่เพื่อถอดถอนตัวอุบาทว์เหล่านั้นออกให้ได้ จะเป็นบุคคลสิ้นเคราะห์สิ้นกรรมเสียที ไม่เป็นคนอุบาทว์โดนแต่ทุกข์ถ่ายเดียวตลอดไป

แต่การกล่าวดั่งนี้อ่าคาดคะเนหรือสำคัญเอาว่า “เรานี้ยิ่งลึกกว่าเพื่อน” นี้ก็จะยิ่งเป็นการจมลงไปอีกด้วยอุบายของกิเลสหลอกเรา

นี่เราพูดถึงความเพียร หรือความทุกข์ความลำบากของครูของอาจารย์ ที่ท่านมาแนะนำสั่งสอนให้เรา ท่านต้องใช้ความอุตสาหะพยายาม จนกระทั่งได้เหตุได้ผลจากการประพฤติปฏิบัติ เรียกว่า “มีต้นทุนขึ้นมากภายในจิตใจ” ใจก็ตั้งหลักได้ สติปัญญาก็พอคิดอ่านไตร่ตรองได้

ตอนนั้นแหละเป็นตอนที่เพลิน เพลินต่อการถอดถอนกิเลสทุกประเภท ไม่มีการท้อถอยอ่อนใจ มุ่งหน้ามุ่งตาที่จะถอดถอนให้หมด จนไม่มีอะไรเหลืออยู่ภายในจิตใจเลย ที่นี้ความเพียรก็เก่ง ไม่ว่าจะทำไหนเก่งทั้งนั้น อุตสาหะพยายามพากเพียร ความคิดใคร่ครวญต่างๆ ละเอียดล่อไปตามๆ กัน หรือ “สุขุมไปตามๆ กัน” เพราะธรรมรวมตัวเข้าแล้วมีกำลังด้วยกัน ศรัทธาก็รวม วิริยะก็รวม รวมไปในจุดเดียวกัน “พระ ๕” รวมอยู่ในนั้น “อิทธิบาท ๔” รวมลงไปภายในจิตที่เคยเต็มไปด้วยกิเลสทั้งหลาย

แม้จะยากก็เถิด ! อารมณ์คำว่า “ยาก” ก็ค่อยหมดไปเมื่อปรากฏผลขึ้นภายในที่เรียกว่า “ต้นทุน” นั้นแล้ว ยากก็เหมือนไม่ยาก แต่ก่อนเรายังไม่มีต้นทุน คำด้วยกำปั้นมันก็ลำบากอยู่บ้าง พอมีเครื่องมือมีต้นทุนบ้างแล้ว ถึงจะลำบากก็เหมือนไม่ลำบาก เพราะความพอใจ สติปัญญามีพอต่อสู้ ความพากเพียรไม่ถอยหลังไม่ลดละ จิตใจก็มีความเจริญรุ่งเรืองขึ้นโดยลำดับๆ เป็นความสง่างามเผยขึ้นที่ดวงใจดวงที่เคยอับเฉามาเป็นเวลานานนั้น แล นี่คือผลที่เกิดขึ้นกับการปฏิบัติด้วยความทุกข์ยากลำบาก ด้วยความเพียรทำต่างๆ จิตโล่งด้วยความสงบเย็น พูดถึงความสงบก็สงบ คือสงบจิต ไม่ใช่สงบแบบคนสิ้นท่า สงบอย่างเยือกเย็น เวลาถึงกาลปัญญาจะออกพิจารณาค้นคว้าก็เต็มเม็ดเต็มหน่วย สู้ไม่ถอยกลางคืนกลางวันเต็มไปด้วยความพากเพียร ความลำบากลำบากด้วยปัจจัยสี่ไม่สนใจ ขอให้ได้ประกอบความพากเพียรเต็มสติกำลังความสามารถ เป็นที่พอใจของนักปฏิบัติเพื่อหวังรู้ธรรม ผู้หวังรู้แจ้งเห็นจริงในธรรมโดยถ่ายเดียวเท่านั้น

ผลสุดท้ายจิตที่เคยมืดดำก็เปิดเผยตัวออกมา ให้เห็นเป็นความสว่างกระจ่างแจ้ง เป็นความอัศจรรย์ ! อุบายสติปัญญาที่เคยมืดมิดปิดตาคิดอะไรไม่ออก ก็กลายเป็นสติปัญญาที่หมุนตัวออกมาด้วยลวดลายแห่งความเฉลียวฉลาด ทันทับเหตุการณ์ของกิเลสที่แสดงตัวออกมาทุกแห่งทุกมุม

เมื่อสติปัญญาเข้าขั้นนี้แล้ว กิเลสที่เคยสั่งสมตัว สั่งสมกำลังมานั้น ก็ลดน้อยลงไป โดยลำดับ ๆ จนสามารถพูดได้ว่ากิเลสไม่มีทางสั่งสมตัวได้ แม้แต่กิเลสที่มีอยู่ก็ถูกทำลายไป โดยลำดับด้วยสติปัญญาขุดค้น ไม่มีวันมีคืน มีปีมีเดือน มีอิริยาบถใด ๆ เป็นอุปสรรคกีดขวางความเพียร มีแต่ธาตุแห่งความเพียรไปทั้งวันทั้งคืน นี่หมายถึงสติปัญญาหมุนตัวอยู่ตลอดเวลาไม่ว่าอิริยาบถใด ๆ

ยิ่งเห็นชัดเจน จิตยิ่งเด่น เหนือกิเลสขึ้นมาเป็นลำดับ ๆ เพราะฉะนั้นคำว่า “ไม่ยอมแพ้กิเลสนี้” ทำไมจะพูดไม่ได้ ! เมื่อเห็นประจักษ์ใจในกำลังของตัวว่าเป็นผู้สามารถแค่ไหนอยู่แล้ว

สติปัญญาที่ออกตระเวนค้นคว้าหากิเลสนั้นหมุนรอบตัวอยู่ตลอดเวลา กิเลสตัวไหน จะสามารถออกมาพ้นพ่านก้าหาญต่อสติปัญญาประเภทนี้ก็ออกมา ต้องโดนตีกับสติปัญญาชนิดสะบั้นหันแหลกแตกกระจายไม่สงสัย นอกจากจะหลบซ่อนตัว แม้หลบซ่อนก็ต้องตามขุดค้นกันไม่หยุดหย่อนอยู่นั้นแล เพราะถึงคราวธรรมะได้ที่แล้ว นี่แหละที่ท่านว่า “สติปัญญาอัตโนมัตินี้” หรือ “มหาสติ มหาปัญญา” ต้องทำงานขุดค้นไม่หยุดไม่ถอยอย่างนี้แล

เวลาไปเจอกับกิเลสชนิดใดเข้าแล้ว นั่นถือว่าเจอเข้าศึกเข้าแล้ว และพัลวันหรือตะลุมบอนกันเลยจนเห็นเหตุเห็นผล จนกระทั่งถึงความปล่อยวาง หรือละกิเลสประเภทนั้นได้ เมื่อหมดประเภทนี้แล้วก็เหมือนไม่มีอะไรปรากฏ แต่สติปัญญาขั้นนี้จะไม่หยุดไม่ถอย จะค่อยๆ ขุดค้นอยู่อย่างนั้น มันอยู่ที่ตรงไหนขุดค้นหาสาเหตุ เสาะทำนั้นแสวงทำนั้น ขุดค้นไปมาจนเจอ พอปรากฏตัวกิเลสขึ้นมาปั๊บ จับเงื่อนนั้นปั๊บ ตามเข้าไปค้นคว้าเข้าไปทันทีจนได้เหตุได้ผลแล้วปล่อยวาง

นี่การแก้กิเลสขั้นนี้ ต้องแก้ไปเป็นลำดับ ๆ เช่นนี้ก่อน จนกระทั่งกิเลสมันรวมตัว ที่เคยพูดเสมอว่า “อวิชชา” นั้นนะรวมตัว ธรรมชาติมันต้องผ่านการขุดค้นภายในจิต ขุดค้นเฉพาะจิต เมื่อได้ที่แล้ว เวลาถอนก็ถอนพรวดเดียวไม่มีเหลือเลย ส่วนกิ่งก้านของมันนั้น ต้องได้ตัดก้านนั้นกิ่งนี้เรื่อยไป สาขาไหนที่ออกมาน้อย เล็กโตขนาดไหน ตัดด้วยปัญญา ๆ ขาดลงไป ๆ ผลสุดท้ายก็ยิ่งเหลือ “หัวตอ” ถอดหัวตอถอนหัวตอนี้ยากแสนยาก แต่ถอนเพียงครั้งเดียวเท่านั้น คือพรวดเดียวหมด ! ก็ไม่มีอะไรเหลือแล้ว ! สิ้นวัฏจักรสิ้นที่จิต พ้นที่จิต บริสุทธิ์ที่จิต หมดปัญหาเกิดตายทั้งมวลที่จิตนี้แล

นี่แหละความทุกข์ความลำบากในการประกอบความเพียรมานานพอ เราจะไม่เห็นคุณค่าอย่างไรเล่า เมื่อกองทุกข์ทั้งมวลมาน้อยซึ่งทับอยู่บนหัวใจ ได้ทลายลงไปหมดด้วยอำนาจแห่งความเพียรที่ว่า ทุกข์ๆ ยากๆ ลำบากของเรานั้นคุ้มค่า ! ตายก็ตายไปเถอะตายด้วยความทุกข์เพราะความเพียร ไม่เสียดายชีวิต เพราะได้เห็นคุณค่า หรือได้เห็นผลของความเพียรเป็นอย่างไรบ้างประจักษ์กับจิตของตนเองแล้ว

ฉะนั้นการบำเพ็ญเพียร ต้องเป็นผู้ไม่ทอดย มีอะไรพิจารณากันในจิตใจ มีดีเราก็ทราบว่ามีดี จิตไม่เคยมีดี ความรู้จริงๆ ไม่ปิดตัวเอง ทุกข์ขนาดไหนก็ทราบที่ทุกข์ สุขขนาดไหนก็ทราบ มีดีก็ทราบว่ามีดี สว่างก็ทราบว่ามีดี หนักเบาแค่ไหน ผู้รับรู้ รับรู้ อยู่ตลอดเวลา ไม่ยอมอภัพกับสิ่งใดทั้งหมด ไม่ปิดกั้นตัวเองเลย ผู้นี้คือผู้รับรู้ อยู่ตลอดเวลา แม้จะถูกกิเลสรุมล้อมอยู่ขนาดไหน ความรู้อันนี้จะรู้เด่นอยู่เสมอ รู้ตัวเองอยู่เสมอ สมกับชื่อว่า “ผู้รู้คือจิต”

นี่แหละจะเอาผู้นี้แหละให้พ้นจากสิ่งเกี่ยวข้องหรือสิ่งพัวพันทั้งหลาย มาเป็นอิสระภายในตนเอง เหลือแต่ความรู้ล้วนๆ นี้ จึงต้องได้พิจารณาแก้ไขกันเต็มกำลัง ยากง่ายลำบากเพียงไรก็ต้องทำ เพราะสิ่งเหล่านั้นเป็นภัยต่อเรา ไม่มีชิ้นส่วนที่ปราศภัยทั้งหลาย น่าจะยกย่องกันบ้างเลย! เราได้เห็นมันว่าเป็นตัวทุกข์ประจักษ์ใจ ถ้าไม่ถอดถอนพิษภัยออกจากจิตใจแล้ว เราก็ไม่มีทางก้าวเดินออกจากทุกข์ได้เลย เช่นเดียวกับการถอนหัวหนามออกจากเท้าเรานั้นแล

การถอดถอนหัวหนามออกจากเท้า ถ้าเราถือว่าเจ็บปวดมากไม่กล้าถอน นั้นแหละคือเท้าจะเสียหายหมด เพราะหนามฝังจมอยู่ที่นั่น เป็นต้นเหตุสำคัญที่จะทำให้เท้าเรากำเจ็บมากถึงกับเสียไปหมด เพราะฉะนั้นโดยทางเหตุผลแล้ว จะทุกข์ลำบากขนาดไหน ต้องถอนหัวหนามออกจากเท้าจนได้ ไม่ถอนหนามนั้นออกเสียเป็นไปไม่ได้ เท้าจะกำเจ็บใหญ่ และจะทำให้หัวใจส่วนอื่นเสียไปด้วยมากมาย ฉะนั้นแม้จะทุกข์ขนาดไหน ก็ต้องถอนออกให้ได้โดยถ่ายเดียว

การบำเพ็ญเพียรเพื่อถอดถอนหนาม คือกิเลสเป็นเครื่องเสียดแทงจิตใจอยู่ตลอดเวลา ถ้าไม่ถอนมันเสียจะเป็นอย่างไร? การถอนหัวหนามคือกิเลสด้วยความเพียร จะทุกข์ยากลำบากขนาดไหนก็ต้องทำโดยเหตุผล ตายก็ต้องยอม เพื่อให้หนามนี้ออกจากจิตใจ จะไม่ต้องเสียดแทงกันไปนานตลอดกับนับไม่จบสิ้นได้!

พูดถึงกิเลส มีอยู่ทุกแห่งหนในบรรดาสัตว์บุคคล มีอยู่รอบตัวของเรามากมายไม่มีเวลาบกพร่องเบาบางลงบ้างเลย แต่หาได้ทราบไม่ว่านั้นคือกิเลสทั้งมวล เวลาพิจารณาแล้ว

ถึงได้รู้ว่ามันมีอยู่รอบตัวเรา และกวาดเข้ามาหาตัวเราทุกวันเวลา ไม่มีคำว่า “หนัก” ว่า “พอแล้ว” เลย มันติดรูป ติดเสียง ติดกลิ่น ติดรส ติดสมบัติพัสถานต่าง ๆ มากต่อมากจนกลายเป็นกิเลสไปหมด เพราะจิตพาให้เป็น สิ่งเหล่านั้นเขาไม่เป็นกิเลส แต่จิตไปติดกับสิ่งใด เราก็มองว่าสิ่งนั้นเป็นกิเลส จำต้องพิจารณาให้เห็นชัดเจนตามสิ่งนั้น เพื่อจิตจะได้หายสงสัยและถอนตัวเข้ามาส่วนแคบ และพิจารณาจ่ายเข้า จนสุดท้ายก็มาอยู่ที่ในธาตุขันธ์ของเราแน่ละ!

กิเลสคือความรักความสงวนตัวนี้สำคัญมาก ไม่มีอันใดจะเหนือความรักตัวสงวนตัวไปได้ เมื่อกิเลสประเภทนี้ไม่มีที่เกาะแล้ว จึงต้องย้อนกลับเข้ามารวมตัวอยู่ในใจดวงเดียว มันต้องได้ใช้สติปัญญาขบไล่กันที่ตรงนี้ ไล่ตรงนี้ไล่ยากหน่อย ยากก็ไล่ เพราะแม้ตัวจิตไรเข้ามารวมที่นี้ ก็มาเป็นกิเลสอยู่ที่นี้เหมือนกันกับเวลาชานอยู่ข้างนอก เป็นเสี้ยนเป็นหนามทิ่มแทงเหมือนกัน เป็นพิษเป็นภัยเหมือนกัน ต้องไล่ให้ออกด้วยการพิจารณาเรื่องธาตุขันธ์ แยกแยะออกดูให้เห็นตามความเป็นจริงทุกแง่ทุกมุม พิจารณาแล้วพิจารณาอีก จนเป็นพื้นเพของจิตได้อย่างมั่นคงและชัดเจนว่า “สักแต่ว่าธาตุ สักแต่ว่าขันธ์ เท่านั้น”!

เมื่อพิจารณาเต็มเม็ดเต็มหน่วยแล้วมันเป็นเช่นนั้น “มันสักแต่ว่า..ๆ” เมื่อพิจารณาถึงขั้น “สักแต่ว่าแล้ว” จะไปยึดมั่นถือมั่นได้อย่างไร! เพราะปัญญาหว่านล้อมไปหมด ปัญญาชำระไปหมด ชะล้างไปหมด มลทินคือกิเลสที่ไปติดพันอยู่กับใจ ความสำคัญมั่นหมายต่างๆ ที่เกี่ยวข้องติดพันอยู่ที่ตรงไหน สติปัญญาชะล้างไปหมด ปลดเปลื้องไปโดยลำดับๆ สุดท้ายก็รู้ขึ้นมาอย่างชัดเจน “สวากขาตธรรมทั้งปวง ก็เป็นธรรมที่ซึ่งใจสุดส่วน ใจไม่ยึดมั่นถือมั่นในธรรมและสิ่งใด”

รูปก็สักแต่ว่ารูป ไม่ว่าอาการใดที่เป็นอยู่ในร่างกายเราที่ให้นามว่า “รูป” ก็สักแต่ว่าเท่านั้น ไม่ยิ่งกว่านั้นไป จะยิ่งไปได้อย่างไรเมื่อจิตไม่ส่งเสริมให้มันยิ่ง ความจริงจิตเป็นผู้ส่งเสริม จิตเป็นผู้กดถ่วงตัวเองต่างหาก เมื่อสติปัญญาพิจารณารู้ตามหลักความจริงแล้ว ทุกสิ่งทุกอย่างก็จริงของมันเอง “สักแต่ว่า” นั้น! เมื่อ “สักแต่ว่า” แล้ว จิตไม่เห็นสิ่งนั้นสิ่งนี้มีคุณค่ามีราคายิ่งกว่าตนพอจะไปหลงยึดถือ จิตก็หายกังวล รูปก็สักแต่ว่า ถึงยังเป็นอยู่ก็สักแต่ว่า ตายไปแล้วก็สักแต่ว่าความเปลี่ยนแปลงแปรสภาพของมันเท่านั้น

เวทนาเกิดขึ้นมาก็สักแต่ว่า เมื่อสลายลงไปก็สักแต่ว่า ตามสภาพของมันและตามสภาพของทุกอาการ ๆ ปัญหาทั้งปวงในขันธ์ในจิตก็หมดไปโดยลำดับ

สุดท้ายจิตที่มีความรักความสงวนด้วยอำนาจแห่งกิเลสประเภทหนึ่ง ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญที่เกาะอยู่ในนั้น ก็พิจารณาลงไป ซึ่งเรียกว่า “จิตตานุปัสสนา” คือความเห็นแจ้งในจิตและอาการของจิตทุกอาการว่า “สักแต่ว่าจิต” คือเป็นสภาพหนึ่งๆ เช่นเดียวกับสภาวะธรรมทั้งหลาย ไม่ถือจิตเป็นตน ไม่สำคัญจิตว่าเป็นตน ถ้าถือจิตว่าเป็นตนเป็นของตนจะพิจารณาไม่ได้ เพราะความรักความสงวนความหึงหวง กลัวว่าจิตจะเป็นอะไรต่ออะไรไปเสีย แล้วกลายเป็นกำแพงกันไว้ จึงต้องพิจารณาตามที่ท่านว่า “จิตตานุปัสสนา” พิจารณาลงไปให้เห็น “สักแต่ว่าจิต” คิดก็สักแต่ว่าคิด ประจักษ์มาดีชั่วก็สักแต่ว่าประจักษ์ แล้วก็ดับไป ๆ สักแต่ว่า ๆ จนถึงรากฐานของ “จิตอวิชชา”

รากฐานของ “จิตอวิชชา” คืออะไร? คือกิเลสชนิดละเอียดสุดอยู่ภายในจิต ไม่พิจารณาจิตนั้นไม่ได้ จิตจะสงวนจิตไว้ แล้วพิจารณากิเลสประเภทนี้ต่างหากนั้น ย่อมหาทางไม่ได้! เพราะกิเลสประเภทสงวนตัวมันหลบอยู่ในอุโมงค์ คือจิตนี้แหละ! จะเสียตายอุโมงค์อยู่ไม่ได้ ถ้าใจเข้าไปอาศัยอยู่ในอุโมงค์นี้เราจะเสียตายอุโมงค์ไม่ได้ ต้องระเบิดหมดทั้งอุโมงค์นั้นนะ ให้มันแตกทลายกลายเป็นชิ้นส่วนไปหมด นี่ก็เหมือนกัน ระเบิดด้วยสติปัญญาให้หมดเลยที่ตรง “อุโมงค์ คือจิตอวิชชา” นี้ให้สิ้นซากไป

เอ้า ถ้าจิตเป็นจิตจริง ทนต่อการพิสูจน์ ทนต่อความจริงจริงๆ จิตจะไม่หนีหาย จะหนีหายไปแต่สิ่งที่เป็นสมมุติเท่านั้น! ธรรมชาติตัวจริงของจิตแท้ๆ จะไม่หนีหาย และอะไรจะเป็น “วิมุตติ”? ถ้าจิตสามารถเป็นวิมุตติได้ ทนต่อการพิสูจน์ ทนต่อการพิจารณาทุกอย่างได้ ก็ให้จิตรู้ตัวเอง จิตนั้นจะยังคงเหลืออยู่

อันใดที่ไม่ทนต่อการพิจารณา อันใดที่เป็นสิ่งจอมปลอม ก็จะสลายตัวของมันไป จงพิจารณาลงที่จิต ดีชั่วเกิดขึ้นก็แต่เพียงแยบๆ อยู่ภายในจิต ดับไปก็ดับที่จิต คั่นลงไปพิจารณาลงไป เอาจิตเป็นสนามรบ

เราเอาเสียง เอากลิ่น เอารส เป็นสนามรบ พิจารณาด้วยปัญญา ผ่านเข้ามาถึงชั้น เอารูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ เป็นสนามรบ พิจารณาจนรู้แจ้งเห็นจริงแล้วปล่อยวาง ๆ ปล่อยวางไปตามเป็นจริง

อ้าว! ที่นี่กิเลสมันไม่มีที่ซ่อนก็วิ่งเข้าไปอยู่ในจิต ต้องเอาจิตเป็นสนามรบอีก ฟาดฟันกันด้วยปัญญาสะบัดฟันแหลกลงไปเป็นลำดับๆ โดยไม่มีข้อแม้ข้อยกเว้นว่าจะควรสงวนอะไรไว้เลย อันใดที่ปรากฏจะพิจารณาฟาดฟันให้อันนั้นแหลกไปหมด ให้รู้เข้าใจไปหมด นั่น!

สุดท้ายกิเลสก็ทนตัวอยู่ไม่ได้ กระจายออกไป นั่น ! ของจอมปลอมต้องสลายตัวไป ของจริงอันดั้งเดิมแท้ได้แก่จิต ก็เป็นธรรมชาติที่บริสุทธิ์ขึ้นมาแทนที่ที่กิเลสหายไป หากความสลายหาความนิบหนายไปไม่มีเลย นี่แลคือความประเสริฐแท้ เราชนะเพื่ออันนี้ ธรรมชาติแท้ไม่ตายไม่นิบหนาย ถึงจะถูกพิจารณาขนาดไหนก็ตาม แต่สติปัญญาจะพาตพันจิตให้แหลกละเอียดจนนิบหนายไปหมดนั้นเป็นไปได้ นั่น

สุดท้ายจิตก็บริสุทธิ์ได้ด้วยปัญญา พอจิตบริสุทธิ์เต็มที่แล้ว ปัญญาก็หมดหน้าที่ไปเอง หรือหมดภาระหน้าที่ของตนไปเองตามหลักธรรมชาติของสติปัญญา พอจิตบริสุทธิ์เต็มที่แล้วปัญญาก็หมดหน้าที่ไปเอง หน้าที่ของตนไปเอง ตามหลักธรรมชาติของสติปัญญา ที่เป็นสมมุติฝ่ายแก่กิเลสทั้งหมด นอกจากเราจะนำไปใช้บางกาลบางเวลาในแง่ธรรมต่าง ๆ หรือฐานะหน้าที่ต่าง ๆ เท่านั้น

ที่จะนำมาแก้ มาทำลายกิเลส ถอดถอนกิเลสด้วยปัญญาดังที่ได้ทำมาแล้วนั้น ไม่มีกิเลสจะให้แก้ให้ถอน สติปัญญาจะถอนอะไร ต่างอันต่างหมดหน้าที่ของตนไปเองโดยอัตโนมัติหรือธรรมชาติ

สิ่งที่ยังเหลืออยู่ เหลือสัจธรรมทั้งสิ้น คือ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค ก็ได้แก่ความบริสุทธิ์ คือผู้รู้ล้วน ๆ ผู้นี้แลเป็นผู้พ้นจากสมมุติโดยประการทั้งปวง พ้นจากกิเลสโดยประการทั้งปวง ทรงไว้ซึ่งความบริสุทธิ์ที่ท่านเรียกว่า “วิมุตติ” เราจะไปหา “วิมุตติ” ที่ไหน? ความหลุดพ้นอยู่ที่ไหน? ก็มันติดข้องอยู่ที่ไหน? เมื่อพ้นจากความติดข้องแล้ว มันก็เป็นความหลุดพ้นที่เรียกว่า “วิมุตติ” เท่านั้นเอง การแสดงธรรมจึงยุติเพียงเท่านี้ ไม่มีความรู้ความสามารถแสดงให้ยิ่งกว่านี้ได้